

STUDIES ON THE RECEPTION OF ITALIAN MUSIC IN CENTRAL-EASTERN EUROPE IN THE 16TH AND 17TH CENTURY, RED. MARINA TOFFETTI

Kraków 2018 Musica Iagellonica, ss. 203. ISBN 978-83-7099-221-7

Badania nad recepcją muzyki ze swojej natury wymagają perspektyw międzynarodowych i interdyscyplinarnych. To bowiem od ich zakresu w dużej mierze zależy adekwatność wdrażanych procedur badawczych, wiarygodność stawianych tez oraz powodzenie studiów poświęconych rozpowszechnianiu, transmisji oraz migracji repertuaru, jak również asymilacji i adaptacji stylów kompozytorskich, technik, gatunków i form muzycznych. Międzynarodowy profil dyskursu naukowego wymaga z jednej strony możliwie szerokich kompetencji językowych poszczególnych badaczy, z drugiej zaś zrzeszania się ich w różnego rodzaju zespoły pozwalające na wymianę doświadczeń i tradycji badawczych. Postulat globalnej dostępności wyników badań, oznaczany za pomocą neologizmu „umiędzynarodowienie”, przez wiele lat był dla muzykologów z naszej części Europy nieosiągalnym ideałem; obecnie jest jednak warunkiem *sine qua non* funkcjonowania nauki i zapewnienia jej finansowania. Paradoksalnie, coraz bardziej globalny charakter badań nie rozwija wcale erudycji językowej naukowców, skłania bowiem wszystkich do czytania i publikowania tekstów głównie w języku angielskim. Monopolizacja tego języka w dyskursie naukowym jest zjawiskiem stosunkowo nowym i z pewnej perspektywy oczywiście dobrze widzianym, jednakże

trochę szkoda, że status muzykologicznych *lingua franca* tracą języki Metastasia i Goethego...

Obserwacje komentowanych tu zjawisk skłoniły Marinę Toffetti z Uniwersytetu Padewskiego do wyboru ze spuścizny naukowej minionego półwiecza dziewięciu artykułów naukowych poświęconych recepcji muzyki włoskiej w krajach Europy środkowo-wschodniej w XVI i XVII w., przetłumaczenia ich na język angielski i wydania drukiem we wspólnym tomie. Znalazły się tu więc teksty badaczy z Austrii, Chorwacji, Czech, Polski, Słowacji i Włoch, które wprawdzie były już publikowane na łamach krajowych czasopism lub książek wieloautorskich, to jednak ze względu na ograniczoną znajomość języków wersji pierwodrukowanych domagały się właśnie umiędzynarodowienia ich tematyki. Ponieważ dla większości muzykologów polskich treść tych tekstów jest już dość dobrze znana, w niniejszej recenzji ograniczę się do skomentowania samego wstępu tej książki napisanego przez redaktorkę tomu („Tracking the dissemination of Italian music in central-eastern Europe”, s. 9–31). Tekst ten stanowi zwięzłe podsumowanie treści wszystkich artykułów, zawiera też parę istotnych wątków dyskusji nad metodologią współczesnych badań nad recepcją muzyki.

Wspólnym zakresem badawczym dla autorów tekstów zgromadzonych przez Marinę

Toffetti jest muzyka włoska, nie definiowana tu jednak bliżej, aniżeli konglomerat „form, gatunków, stylów i technik pochodzenia włoskiego” („forms, genres, styles and techniques of Italian origin”, s. 9). Desygnat pojęcia „muzyka włoska” (swoją drogą, rzadko definiowany w pracach muzykologicznych) widziany tu jest więc za pomocą kategorii strukturalnych, które zwalniają od wskazywania jego natury i dookreślenia jego cech charakterystycznych, składających się na *genus proximum* i *differentia specifica*. Sama więc kwestia genezy muzyki włoskiej komentowana jest tu jedynie dość pobieżnie zarysowanymi kryteriami geograficznymi „wielkich kompozytorów związanych z obecnym regionem Veneto i samą Wenecją” („great figures linked to the present Veneto region and to Venice itself”, s. 11) i chronologicznymi (podany w tytule publikacji wiek XVI i XVII, aczkolwiek zdecydowana większość tekstów z recenzowanego tomu dotyczy bezpośrednio *Seicenta*). O ile problem definiowania tożsamości muzyki włoskiej (czy takich właśnie form, gatunków, stylów lub technik) może się jawić jako zadanie nie do wykonania, to określenie chronologicznego zakresu zjawisk podejmowanych przez autorów publikacji można chyba powiązać z procesami historycznymi, nasilającymi się w szczególności w sposób w l. 1570–1670.

Przyjęte przez redaktorkę tomu kryteria metodologiczne akcentują przede wszystkim te aspekty kultury muzycznej, które dają się opisać za pomocą procesów składających się na niezwykle atrakcyjny badawczo fenomen recepcji muzyki włoskiej w krajach Europy środkowo-wschodniej. Wedle Mariny Toffetti, obejmuje on trzy wyróżnione grupy zjawisk: 1) rozprzestrzenianie się muzyki włoskiej w instytucjach kościelnych badanego obszaru Europy dokumentowane za pomocą inwentarzy ich zbiorów („the dissemination of Italian music, faithfully reflected in the numerous historical inventories of music items kept in ecclesiastic institutions of the area under consideration”), 2) fenomen mi-

gracji muzyków i kompozytorów („the phenomenon of the migration of musicians and composers”), 3) adaptacja i asymilacja stylu i technik kompozytorskich włoskiego pochodzenia („the adaptation and assimilation of style and compositional techniques of Italian origin”) (s. 12). Te trzy zakresy badawcze, wymagające od autorów niemałej erudycji i doskonałego opanowania z interdyscyplinarnym warsztatem badawczym – co z satysfakcją należy potwierdzić w odniesieniu do każdego z artykułów zamieszczonych w recenzowanej publikacji – określają również wewnętrzny schemat jej budowy, nawet jeśli temat drugi i trzeci zostały tu połączone w jedną grupę tekstów, a artykuły zamieszczone w trzeciej części publikacji wiąże nieco inaczej jeszcze sprofilowany tytuł („Poetic dissemination and music reception”).

Pierwsza część książki zatytułowana jest „Music dissemination” i obejmuje trzy monograficzne studia poświęcone trzem inwentarzom zbiorów kościelnych. Najstarszy z nich, pochodzący z podwiedeńskiego Gumpoldkirchen (Herbert Seifert, „An inventory from Gumpoldskirchen near Vienna from 1640”, s. 35–48¹) dokumentuje repertuar przywieziony najprawdopodobniej przez Giovanniego Valentiniego z Wiednia i zdeponowany w tym prowincjonalnym miasteczku jako nieużywany już w stolicy Cesarstwa. Kolejny inwentarz dokumentuje proces asymilacji muzyki włoskiej (choć nie tylko) w jednym z miast Moraw (Jiří Sehnal, „A music inventory of a church in Moravská Třebová from the end of the Thirty Years' War”, s. 49–84²), gro-

1 W tym i kolejnych przypisach podaję adresy bibliograficzne pierwodruków przedrukowywanych w recenzowanym tomie tekstów (podane za wykazem udostępnionym przez jego redaktorkę na s. 287): Herbert Seifert, „Ein Gumpoldskirchner Musikalieninventar aus dem Jahr 1640”, *Studien zur Musikwissenschaft* 39 (1988), s. 55–61.

2 Jiří Sehnal, „Hudební inventář kostela v Moravské Třebové z konce třicetileté války”, *Hudební věda* 52 (2015) nr 1, s. 5–28.

madzonego w czasie jego rekatolizacji; daje więc bardzo ciekawy materiał dla badań nad kwestią międzykonfesyjnego przepływu repertuaru. Najpóźniejszy inwentarz muzyki włoskiej, pochodzący z kolegiaty wyspy Hvar (Maja Milošević, „The inventory of musical material from the Hvar Chapter in 1646 and 1647”, s. 85–118³) to z kolei studium nad obecnością muzyki weneckiej w dalmackich koloniach Serenissimy. Wszystkie trzy inwentarze pochodzą praktycznie z tego samego czasu (lata czterdzieste XVII w.) i obejmują w znacznej mierze repertuar proveniencji włoskiej, co skłania Marinę Toffetti do zestawienia ich treści w postaci synoptycznej tabeli (s. 19–22), na podstawie której można wyciągnąć parę ciekawych obserwacji.

Druga część publikacji, wiązana tytułem „Music migration, adaptation and assimilation”, obejmuje cztery artykuły muzykologów polskich i włoskich. Tematyce migracji muzyków dedykuje swoje studium Barbara Przybyszewska-Jarmińska w bardzo ważnym artykule poświęconym szwedzkim źródłom do historii muzycznej kapeli dworu warszawskiego („Sources on the history of music at the courts of the Polish Vasas preserved in the Skokloster castle (Sweden)”, s. 121–136⁴). Jak zauważa Toffetti, artykuł Przybyszewskiej-Jarmińskiej to tekst o iście pionierskim i przelomowym charakterze w polskiej muzykologii (s. 23); dodajmy tu, że warszawska autorka zdążyła nas już przyzwyczaić do tego typu konstatacji swoimi licznymi publikacjami umieszczanymi nie tylko na łamach *Muzyki*. Tam zresztą wydany też został po raz pierwszy drugi z jej artykułów zamieszczonych w recenzowanym tomie („On the trail of Luca Marenzio’s

works composed in Poland: *Missa super Iniquos odio habui*”, s. 137–172⁵). To kolejny kamień milowy studiów nad obecnością muzyków włoskich w krajach Europy środkowo-wschodniej (wiąże się więc również z poprzednio wydzieloną grupą zagadnień); Toffetti kwalifikuje ten tekst jednak jako przykład badań nad procesami asymilacji i adaptacji muzyki włoskiej („processes of assimilation and adaptation”, s. 25). Jeśli tak jest istotnie, należałoby zapytać, jak redaktorka temu definiuje obydwie te procesy, skoro podmiotami asymilacji czy adaptacji są kompozytorzy włoscy okresowo działający w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Podobna wątpliwość dotyczy również kwalifikacji metodologicznej dwóch kolejnych artykułów w tej grupie (Marina Toffetti, „Structural variants and contrapuntal re-elaboration in the versions for two and three choirs of Luca Marenzio’s motet *Jubilate Deo... cantate*”, s. 173–210⁶ oraz Aleksandra Patalas, „The polychoral Masses of Giovanni Francesco Anerio: Parody technique”, s. 211–238⁷); obydwu zresztą będącymi znakomitymi studiami nad stylem muzycznych włoskich kapelmistrzów warszawskiego dworu Wazów.

Trzecia część recenzowanej publikacji nosi tytuł „Poetic dissemination and music reception”, ujawniający również pewną entropię zamierzeń i niespójność metodologiczną, którym pewnie należałoby już dać spokój; tym bardziej, że obydwie teksty to doskonale w swoich dziedzinach *case studies*. Pierwszy w nich dotyczy madrygałów pisa-

3 Maja Milošević, „Inventar kaptolskih muzikalija u Hvaru iz 1646. i 1647.”, *Arti musices* 46 (2015) nr 2, s. 277–307.

4 Barbara Przybyszewska-Jarmińska, „Źródła do dziejów muzyki na dworach polskich Wazów ze zbiorów Zamku Skokloster (Szwecja)”, *Muzyka* 56 (2011) nr 2, s. 3–15.

5 Barbara Przybyszewska-Jarmińska, „*Missa super Iniquos odio habui* – warszawska msza w formie echa Luki Marenzia”, *Muzyka* 49 (2004) nr 3, s. 3–39.

6 Marina Toffetti, „Note a margine del processo compositivo marenziano: i salmi *Jubilate Deo* e *Laudate Dominum* nella duplice versione a otto e a dodici voci”, w: *Miscellanea marenziana*, red. Antonio Delfino, Maria Teresa Rosa Barezzi, Pisa 2007 (= *Diverse voci* 9), s. 71–148.

7 Aleksandra Patalas, „Polichóralne msze G. F. Aneria. Technika parodii”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska (Sectio L, Artes)* 2 (2004), s. 163–187.

nych przez autorów włoskich do tekstów poety pochodzącego z Dalmacji (Ennio Stipčević, „The poet Ludovico Paschale, Martia Grisogono, and some Italian Renaissance composers”, s. 241–263⁸), co jest przykładem dość rzadko obserwowanego transferu kultury do Italii (a ściślej rzecz biorąc: do stolicy dominium weneckiego), a więc w przeciwnym niż zazwyczaj obserwowanym kierunku. Drugi z tekstów to artykuł zmarłego w roku 1989 Richarda Rybariča, poświęcony jednemu z najlepszych oratoriów połowy XVII w. („*Judicium Salomonis*: Samuel Capricornus and Giacomo Carissimi”, s. 265–285⁹), zachowanemu

w przekazach o różnej atrybucji autorskiej i dającym przez to asumpt do ciekawych wniosków na temat charakteru zaalpejskiej recepcji muzyki włoskich mistrzów baroku. Zarówno ten ostatni tekst, jak i wszystkie pozostałe zamieszczone w komentowanym tu tomie, ujawniają różnorodne strategie transferu kulturowego, których analiza przybliży do odkrywania wspólnych korzeni tradycji muzycznych różnych krajów naszego kontynentu, a interpretacja budzi świadomość wspólnej, europejskiej tożsamości (s. 31).

Tomasz Jeż
Uniwersytet Warszawski

- 8 Ennio Stipčević, „Kotorski pjesnik Ludovik Paskalić (Ludovico Paschale), Zadranka Martia Grisogono i nekoliko talijanskih skladatelja”, *Arti musices* 43 (2012) nr 1, s. 65–87.
- 9 Richard Rybarič, „Judicium Salomonis – Samuel Capricornus a Giacomo Carissimi”, *Musicologica Slovaca* 3 (1971), s. 161–179.

Archiwalne zeszyty „Muzyki”

www.ispan.pl/pl/nydawnictwa/czasopisma
isnydawnictwo@ispan.pl

Publikacja projektu HERA „Sound Memories”

The polyphonic hymns of Valentin Triller’s
Ein Schlesich singebüchlein (Wrocław 1555)
edited by Antonio Chemotti

zamówienia: isnydawnictwo@ispan.pl
www.soundme.eu
